

UDK: 341.7Krpan M.
Bibliid 0543-3657, 63 (2012)
God. LXIII, br. 1145, str. 81-94.
Pregledni članak
Primljen: 14. januar 2012.

Milan JAZBEC¹

Martin Krpan – od nacionalnog mita do *ad hoc* diplomate

SAŽETAK

Priča o Martinu Krpanu najpoznatiji je slovenački nacionalni mit, koji je prevazišao granicu literature, umetnosti i istorije. Fran Levstik u njoj pokazuje kako treba da se piše, naime kako istina treba da se zapakira u zgodnu šalu. U ovom članku predstavljamo njenu posve novu interpretaciju i pokušavamo da vidimo Martina Krpana kao *ad hoc* diplomatu. On ispoljava brojne diplomatske kvalitete: realističan je, mudar, iskusan i pouzdan, vlada protokolom i pregovorima, zna da govori indirektno a i direktno, kada se radi o njegovim interesima. Uprkos tome ne bismo rekli da je Krpan diplomata, ali on predstavlja tipičan diplomatski model koji je upotrebljiv u različitim društvenim i međunarodnim okolnostima.

Cljučne reči: Martin Krpan, *ad hoc* diplomatija, nacionalni mit, protokol, pregovaranja, realizam, instrukcija.

Uvod

Diplomatske studije kao relativno nova naučna disciplina, koja se poslednjih godina osamostaljuje i izdvaja iz nauke o međunarodnim odnosima, svoju istraživačku pažnju postepeno širi i usmerava na nova područja, kao što je npr. literatura.² Naime, različitim shvatanjem

¹ Prof. dr Milan Jazbec, Ambasada Republike Slovenije u Turskoj, Ankara. Email: milan.jazbec@gov.si. Stavovi izneti u ovom članku lični su stavovi autora i ne odražavaju stavove njegovog poslodavca.

² Usp. Hampton, Timothy, *Fictions of Embassy: Literature and Diplomacy in Early Modern Europe*, Cornell University Press, Ithaca, London, 2009; Jazbec, Milan, *Osnove diplomacije*, Fakulteta za društvene vede, Ljubljana, 2009; Jazbec, Milan, *Martin Krpan kot prisposoba diplomata*, Le monde diplomatique, god. 6,

diplomacije (kao veštine, delatnosti, profesije, procesa itd.) pružaju se između ostalog i mogućnosti proučavanja literarnih dela u vidu njihovih mogućih diplomatskih poruka i konsekvencija. Diplomacija u svojoj biti, kao delatnost odmeravanja odnosa među državama, proističe iz društvenih odnosa u određenom socijalnom kontekstu, gde pojedinac ima primarnu ulogu. Literarna refleksija društvene aktivnosti pojedinca stoga bi mogla da otkriva elemente i aspekte diplomacije u literarnom delu.

Ovaj članak ima u tom okviru ambiciju proučavanja temeljne priče iz slovenačke literature – Martin Krpan, koja je odavno dobila dimenzije nacionalnog pa i šire prihvaćenog mita.³ Naš je cilj da diplomatskom analizom ove priče proverimo hipotezu da je moguće u Martinu Krpanu videti i *ad hoc* diplomatu.⁴ To je sasvim novo tumačenje i pogled na pomenuto delo i njegovog glavnog protagonista.

Za ovakvu tačku gledišta uzimamo dva polazna osnova: kao prvo, Fran Levstik je napisao ovu priču ne samo kao literarno–umetnički rad, nego barem delimično i kao politički program u vreme transformacije Slovenaca iz ljudstva u narod, i kao drugo, formiranjem slovenačke države dve decenije pre (a i dobrih 130 godina posle objavljivanja pomenute priče) stvoren je konkretan impuls za ovakvo izučavanje. Samo vreme nastanka literarnog dela o Martinu Krpanu i njegova istorijska pozadina postavljaju nas u razdoblje klasične diplomacije, u kojoj je *ad hoc* diplomacija igrala veoma značajnu i čestu ulogu.⁵ Dodatno, u tom periodu pojavljuju se i prvi Slovenci kao diplomate u službi bečkih vlasti (Habsburška monarhija), pa je stoga moguće našu analizu staviti i u komparativan diplomatski kontekst.⁶

br. 60, 2010, str. 10–13; Mullan, John, *How Novels Work*, Oxford University Press, New York, 2006; Uthmann, Jörg von, *Die Diplomaten: Affären und Staatsaffären von den Pharaonen bis zu den Ostverträgen*, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1985.

³ Samo u Beogradu je od 1908. godine pa nadalje izašlo više od dvadeset prevoda ovog dela. Svih je prevoda više od sedamdeset, a svih objava od 1858, kada je priča izašla, više od 150, što praktično znači svake godine jedno reizdanje. (Jazbec, Milan, *Martin Krpan – diplomat in vojščak*, Zavod Martin Krpan, Studeno, 2009, str. 59–180).

⁴ Autor je 2009. godine objavio knjigu *Martin Krpan – diplomat in vojščak* (Martin Krpan – diplomata i vojnik) i posle toga nekoliko stručnih članaka na ovu temu. Ovaj je članak dapače prvi izvorni naučni rad, koji ima za predmet metodološko – naučno razmatranje pomenute teme u konkretnijem i užem smislu.

⁵ Više o periodizaciji diplomacije npr. Anderson, M. S., *The Rise of Modern Diplomacy: 1450–1919*, Longman, London, 1993; Benko, Vlado, *Znanost o međunarodnih odnosih*, Fakulteta za društvene vede, Ljubljana, 1997; Bohte, Borut, i Sancin, Vasilka, *Diplomatsko in konzularno pravo*, Pravna fakulteta in Cankarjeva založba, Ljubljana, 2006; Jazbec, Milan, *Osnove diplomacije*, Fakulteta za društvene vede, Ljubljana, 2009, str. 31–51; *Satow's Guide to Diplomatic Practice*, Edited by Lord Gore-Booth, Longman, London, 1994.

⁶ Jazbec, Milan, *Osnove diplomacije*, Fakulteta za društvene vede, Ljubljana, 2009, str. 245–272.

Posle osnovnih teorijskih razmatranja nastanka i značaja kako priče tako i lika Martina Krpana, te diplomatije, pre svega *ad hoc* diplomatije, u glavnom delu članka bavimo se analizom diplomatskih karakteristika pomenutog protagonista. Pomoću komparacije (istorijski, literarni i diplomatski aspekti) pokušavamo nakon toga na kraju da sintezom spoznaje potvrdimo našu hipotezu. Valja još pomenuti da se pored pomenutih metoda služimo i metodom posmatranja sa vlastitim učešćem, jer je autor članka i karijerni diplomata.⁷

Teorijski okvir

Fran Levstik i njegov Martin Krpan

Autor razmatrane priče Fran Levstik (1831–1887) jedan je od najpoznatijih slovenačkih književnika (proza, poezija, eseji), kritičara, intelektualaca, žurnalista i političara.⁸ Njegov obiman opus predstavlja istaknut, možda čak i najbitniji prilog transformaciji Slovenaca iz ljudstva u narod u drugoj polovini 19. veka. U okvirima ovog članka treba pre svega istaći njegov rad na podsticanju slovenačkih književnika u ono vreme da se prihvate književno-umetničkog stvaralaštva, sa polaznom osnovom da je razvijen, funkcionalan jezik ono univerzalno oruđe, ona primarna poluga koja omogućava nacionalnu političku artikulaciju i emancipaciju. Na osnovu takvih principa razvijenog i širokog stvaralačkog opusa možemo da kažemo kako je Levstik bio prvi veliki stvaralac slovenačkog samopouzdanja u vlastitu moć, originalnost i kreaciju nacionalnog ponosa.⁹ Treba čak reći i da je Levstik „jedan od osnovnih opštenarodnih političkih mitova slovenstva“.¹⁰ Pomnijim čitanjem i shvatanjem njegove priče o Martinu Krpanu stiže se utisak da se u stvari radi o jednom mitu, s tim da je sama priča refleksija dubljih ambicija, ciljeva i vizija autora, koje su u tadašnjim okolnostima ugrađene u tek formulisanu supstancu naroda. To je do neke mere logično i shvatljivo, pa možda i nužno, jer junaci koji proizilaze iz ljudskih pripovetki, postaju primer za poteze, funkciju pa čak i sam problem samoga autora, mada se kod tumačenja Krpana ovakvo shvatanje javlja tek krajem 19. veka.¹¹

⁷ Više o tom metodu istraživanja u društvenim naukama u Gilli, Gilli, Gian, Antonio, *Kako se istražuje: vodič u društvenim istraživanjima*, Školska knjiga, Zagreb, 1974. Deo takvih zapažanja na esejistički način predstavljeno je u Jazbec, Milan, *Slovenec v Beogradu:1987–1991*, samoizdanje, Pohanca, 2006, str. 102–106.

⁸ O tome postoji velik broj različitih studija i dela. Izdvajamo npr. Kmecl, Matjaž, *Fran Levstik*, Partizanska knjiga, Ljubljana, 1981.

⁹ Kmecl, Matjaž, *Fran Levstik*, Partizanska knjiga, Ljubljana, 1981, str. 177.

¹⁰ Ibidem, str. 75.

¹¹ Kos, Janko, *Levstik in Andersen*, Slavistična revija, god. 30, br. 3, 1982, str. 261–263.

Stvaralački rad Levstika markiran je tzv. čudesnom 1858. godinom, u kojoj objavljuje tri ključna rada za slovenačku literaturu – „Greške slovenačkog pisanja“ (Napake slovenskega pisanja), „Putovanje od Litije do Čateža“ (Popotovanje od Litije do Čateža) i „Martin Krpan“.¹² Prvo donosi kritički osvrt na slovenačku literarnu produkciju, drugo postavlja kriterijume za umetničko–literarno stvaranje, dok treće, pomenuta priča predstavlja Levstikov primer kako na osnovu prethodnih uputa takav rad treba da izgleda. Teoretsko–lingvistička pozadina njegovog rada bila je kod Levstika prilično, s jedne strane, pod empiričkim uticajem njegovog seoskog porekla (jezik seljaka nije u skupu stranih reči i odraz je prisnog života) i s druge strane, učestvovanja – ponekad čak i samo slušanja – u debatama tokom 1855. godine sa starijima kolegama Vukom Stefanovićem Karadžićem, Franom Miklošičem i Jernejem Kopitarom u Beču.¹³

Martin Krpan je umetnička literarna priča, kojom je Levstik hteo da ukaže kako treba da se piše – naime, kako sa dubokim osloncem na tradiciju, istoriju i jezik seljaka treba da se stvori umetnički rad. Dva su osnovna principa takvog pisanja, kaže Levstik u Putovanju: kao prvo, istina treba da se upakuje u zgodnu šalu, i drugo, treba da se piše upotrebom domaćih reči, sa domaćim mislima, polazeći od domaćeg života, da bi Slovenac mogao da vidi Slovenca u knjizi, kao što vidi svoje lice u ogledalu.¹⁴ Imajući u vidu samu priču, njen socijalni kontekst (bečki dvor vs. seljački život), psihološki kontekst (uzvišenost protagonista salonskog života vs. jednostavne zdrave seljačke pameti), vrednosni sistem (karijera po svaku cenu vs. zadovoljstvo svojim životom) i način donošenja odluka (kontinuiran kalkulizam vs. skoro idealistička samopouzdanost), dosta lako se stvori utisak da se radi o suptilno izrađenom i zapakovanom političkom programu.¹⁵ Deo tih indirektnih programskih polazišta uperen je protiv bečkih vlasti, a deo protiv konzervativnih političkih stavova većeg dela tadašnje slovenačke političke elite.

Priča o Krpanu je zbog svoje umetničke virtuoznosti i prividne jednostavnosti – možda je to baš zbog toga što toliko liči na mit i njegovu

¹² Tomaževič kaže, da „je godina 1858 znamenita u našoj literarnoj istoriji“ (Tomaževič, Blaž, „Spremna beseda in opombe“, u: Levstik, Fran, *Martin Krpan z Vrha, Popotovanje iz Litije do Čateža*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1978, str. 78).

¹³ Kmecl, Ibidem, str. 54–58. U vezi sa tim Tomaževič ističe, da „Levstikove programske misli povezuju u jednu celinu Kopitarov i Vukov narodni utilitarizam sa slobodnijim literarnim stvaralaštvom i prepliću romantiku sa realističkim htenjima.“ (Ibid., 73).

¹⁴ Levstik, Fran, *Martin Krpan z Vrha. Popotovanje iz Litije do Čateža*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1978, str. 55.

¹⁵ Kos (Kos, Janko, *Levstik in Andersen*, Slavistična revija, god. 30, br. 3, 1982, str. 241–266) pravi paralelu između Levstika i Andersena, pogotovo što se tiče principa prikrivene socijalne kritike dvora kroz ovakav tip priče. Usp. i Martinović, Juraj, *Martin Krpan kao parodija*, Slavistična revija, god. 18, br. 1–2, 1970, str. 219–240.

funkciju i funkcionalnost („Mit je inspiracija realiteta, koji inspiriše mit ... on je prostor materijalizacije reči ... to je prostor, koji nema vremena i postoji van njega ...“) – privlačna za sve generacije i otvorena za brojne interpretacije.¹⁶ Ovo proizilazi iz njene unutrašnje strukture i paralelizma, jer se ne radi samo o priči, nego o umetničkoj pripovesti, te kretanju između fikcije i stvarnosti, ličnog i opšteg stila, folklora i literature, vanvremenske fikcije i refleksije aktuelnih političkih trendova.¹⁷ Priču o Martinu Krpanu s Vrha možemo staviti u niz nacionalnih evropskih mitova, kao što su npr. Peter Klepec, Kraljević Marko, Veli Joža, Kanjoš Macedonović, Janošik, Viljem Tel, Robin Hud itd.¹⁸

Taj se Levstikov mit, doduše, realizuje u konkretnoj životnoj okolini jednostavnog, seoskog čoveka, slobodnog i nevezanog za obrađivanje zemlje, koja čoveka lišava lične slobode, koji zbog slučajnog susreta sa vladarom (bečki car) i svog samouverenog, mada nikako uvredljivog ali snalažljivog ponašanja ostane zapamćen i kasnije pozvan na dvor, kada se taj nađe u bezizlaznoj situaciji.¹⁹ Kombinacija moći i snalažljivosti, intelekta i improvizacije, samopouzdanosti i dužnog, ali slobodnog poštovanja autoriteta, iskazuje se u konfliktu sa nemilosrdnim stranim izazivačem, iz kojeg Krpan izlazi kao pobednik, ali se onda suočava sa još snažnijim i oholijim protivnikom – visokom dvorskom gospodom, sve to daje naraciji onaj okvir, na osnovu kojeg je moguće priču, njene poruke i konsekvence interpretirati i u diplomatskom okviru.

Ad hoc diplomatija

Među teoretičarima koji se bave diplomatijom, postoji jasan konsenzus šta je to klasična diplomatija, koji je njen period i kakve su njene karakteristike. Razdoblje klasične diplomatije počinje sa vestfalskim mirovnim kongresom 1648. godine, kada se rađa percepcija nacionalne

¹⁶ Jazbec, Milan, *Martin Krpan – diplomat in vojščak*, Zavod Martin Krpan, Studeno, 2009, str. 34.

¹⁷ Ono, što priči daje posebnu čar, neki privlačan arhaizam, koji ima jak funkcionalan i strukturni efekat, pre svega u pravcu mita, jeste činjenica da je ne priča autor, tj. Levstik, direktno, nego stari seoski mudrac Močilar. Sa malo fantazije, koju podstiče svaki mit (a iz koje on i proizilazi), mogli bismo da zamislimo Levstika kako i sam sedi pored Močilara, sluša njegovu priču i kasnije je zapiše.

¹⁸ Usp. Lah, Klemen, i Inkret, Andreja, *Slovenski literarni junaki: Mali leksikon*, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana, 2002; Paternu, Boris, *Levstikov Krpan med mitom in resničnostjo*, Slavistična revija, god. 26, br. 3, 1978, str. 238; Pogačnik, Jože, *Martin Krpan in Kanjoš Macedonović*, Jezik in slovstvo, god. 22, br. 6, 1976, str. 161–170; Oravcova, Marianna, *Héros populaires de tous les temps*, Gründ, Pariz, 1988.

¹⁹ Bučar, France, „Predgovor: Diplomacija etičnih vrednot in stvarnega življenja“, u: Jazbec, Milan, *Martin Krpan – diplomat in vojščak*, Zavod Martin Krpan, Studeno, 2009, str. 21–23.

države i njeni prerogativi (npr. diplomatija), a završava 1920. godine formiranjem društva naroda. Radi se o vrlo opsežnom i dinamičnom diplomatskom periodu koji svoje direktne korene najviše vuče iz razdoblja italijanskih mesnih državica i njihovog doprinosa razvoju i praksi diplomatije pre svega u 15. i 16. veku.²⁰

Klasična diplomatija je bilateralna diplomatija, unutar koje se susreću dva, na prvi izgled konkurentna trenda, naime institucija *ad hoc* diplomatije (i diplomata), te pojava diplomatske organizacije u vidu onoga što se krajem 18. veka u Francuskoj uobličilo u formu ministarstva inostranih poslova. Ta se dva trenda dupunjuju, s tim da se drugi jača i širi, sve dok se nije praksa formiranja ministarstva prihvatila kao institucija nacionalne države. Pojavom multilateralne diplomatije i pre svega proširenjem delovanja Ujedinjenih nacija, praksa specijalnih izaslanika pak ponovo poprima na značaju i upotrebi te uzima maha.

Specijalni diplomatski izaslanici kao očigledna karakteristika klasične diplomatije, pogotovo njenog ranog razdoblja, koji su upućivani na *ad hoc* misije, tj. na zadatke koji po pravilu nisu bili unapred ni predviđani ni planirani, pretežno hitne prirode, opšta su i česta praksa po evropskim dvorima. Održavanje takve diplomatske komunikacije i rešavanja problema pretpostavljalo je raspolaganje izvesnim brojem pouzdanih lica, na koje se konkretni vladar u datom momentu mogao osloniti. Ispunjavanje zadatka bilo je vezano za jednu konkretnu misiju, posle koje se diplomata vraća vladaru i izveštava ga o obavljenom zadatku. Takva osoba može da stoji vladaru na raspolaganju i za sledeće slične zadatke, bilo da ostaje na dvoru ili da se svaki put ponovo pozove na dvor radi ispunjavanja novog zadatka. *Ad hoc* diplomate bile su po pravilu regrutovane iz najužih aristokratskih krugova, zbog prethodnog poznanstva i pouzdanosti, ili su pak bile regrutovane iz drugih socijalnih krugova, ako su uspele da se nametnu vladaru, ili je kakva druga činjenica privukla vladaru pažnju na konkretnu osobu.²¹ Što se poslednjeg tiče, poznati su slučajevi da se osoba istakla na bojnopolju, pa je onda kasnije pozvana u stalnu dvorsku službu ili u ispunjavanje konkretnog (diplomatskog) zadatka.²²

²⁰ Usp. Anderson, Anderson, M. S., *The Rise of Modern Diplomacy: 1450–1919*, Longman, London, 1993, str. x; Benko, Vlado, *Znanost o međnarodnih odnosih*, Fakulteta za društvene vede, Ljubljana, 1997, str. 260; Janković, Branimir, *Diplomatija: savremeni sistem*, Naučna knjiga, Beograd, 1988, str. 9–32; Nicolson, Harold, *Diplomacy*, Georgetown University, Washington, 1988, str. 94–95; Queller, Donald, E., „Medieval Diplomacy“, u: Jönsson, Christer, i Langhorne, Richard (eds), *Diplomacy, Volume II: History of Diplomacy*, SAGE, London, 2008, str. 193–213; Sen, B., *A Diplomat's Handbook of International Law and Practice*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1988, str. 1988:3–7, itd.

²¹ Usp. Anderson, M. S., *The Rise of Modern Diplomacy: 1450–1919*, Longman, London, 1993, str. 121–123.

²² Prvi slovenački diplomata Sigismund (Žiga) Herberstein (1486–1566) istakao se svojom hrabrošću, razumom i vojnim umećem, pa ga je stoga car Maksimilijan krajem 1513. godine pozvao u Beč u dvorsku službu. Od 1515–1550. obavio je

Martin Krpan kao *ad hoc* diplomata

Analiza odabranih diplomatskih karakteristika Krpana

Da bismo lakše istraživali protagonistu istoimene priče, Martina Krpana kao pre svega *ad hoc* diplomate, treba da se upoznamo sa karakteristikama, koje doliče diplomati. Teoretičari i praktičari slažu se da diplomata mora pre svega da bude istinoljubiv, precizan, smiren, hladnokrvan, istrajan, na distanci, obrazovan, realističan, skroman, gostoljubiv, hrabar, otvoren, taktičan i šarmantan, samopouzdan, iskusan i proveren u različitim stresnim situacijama, sa dobrim pamćenjem, ili drukčije, diplomata treba da poseduje pored osnovnog potrebnog obrazovanja još specijalno obrazovanje, profesio-nalno umeće i lične kvalitete.²³ Pored toga mogli bismo još da kažemo, kako neki ljudi ispoljavaju ovakve karakteristike, mada nisu nužno baš diplomate.²⁴ Uz navedeno ide i komentar, da diplomate uvek rade prema instrukciji (ovo, doduše, nije njihova lična karakteristika, nego osnovno pravilo njihove profesije).²⁵

Pokušajmo sada da analiziramo Martina Krpana kao osobu i njegovo ponašanje, imajući u vidu navedene karakteristike. Naša kraća teoretska izlaganja odabranih diplomatskih aspekata ispratićemo citatima iz priče, tako da bismo lakše stekli precizan empiričan utisak o našem protagonisti kao mogućem (*ad hoc*) diplomati.

Protokol je među prvim aspektima, po kojima opšta javnost prepoznaje diplomatu. Taj vid diplomatskog rada mogli bismo da definišemo pre svega sa dva različita aspekta. Kao prvo, protokol je dogovoren i prihvaćen sistem ponašanja i nošenja, pre svega zbog ravnopravnog tretiranja svih strana (preseans) te iskazivanja poštovanja, i kao drugo, protokol je dokument, kojim dve (ili više) strane u pisanoj formi potvrde dogovor odnosno rezultat dogovora, pregovora ili pak zabeleže neku bitnu činjenicu u međusobnim odnosima.²⁶

više diplomatskih misija širom Evrope, a pre svega je poznat po svojim misijama u Moskvi i knjizi Moskvske beleške, koja je izašla 1549. godine (Jazbec, Milan, *Osnove diplomacije*, Fakulteta za društvene vede, Ljubljana, 2009, str. 263–265).

²³ Usp. Bohte, Borut, i Sancin, Vasilka, *Diplomatsko in konzularno pravo*, Pravna fakulteta in Cankarjeva založba, Ljubljana, 2006, str. 31–35; Feltham, R. G., *Diplomatic Handbook*, Longman, London, 1994, str. 27–28; Nicolson, Harold, *Diplomacy*, Georgetown University, Washington, 1988, str. 55–76; Osolnik, Marjan, „Diplomacija kot poklic“, u: Jazbec, Milan (ur.), *Diplomacija in Slovenci*, Založba Drava, Celovec, 1998, str. 122–139; Petrič, Ernest, *Zunanja politika: osnove teorije in praksa*, ZRC SAZU i CEP, Ljubljana, Mengeš, 2010, str. 325–327, itd.

²⁴ Usp. Jazbec, Milan, *Slovenec v Beogradu: 1987–1991*, samoizdanje, Pohanca, 2006, str. 91–92.

²⁵ Usp. Janković, Branimir, *Diplomatija: savremeni sistem*, Naučna knjiga, Beograd, 1988, str. 40–44.

²⁶ Usp. Feltham, R. G., *Diplomatic Handbook*, Longman, London, 1994, str. 29–40; Jazbec, Milan, *Osnove diplomacije*, Fakulteta za društvene vede, Ljubljana, 2009, str. 223–244; Veljić, Zoran, *Diplomatski protokol*, Službeni glasnik, Diplomatska Akademija, Beograd, 2008, itd.

Naš je utisak, da je Krpanu bilo sasvim jasno šta znači protokol u oba pomenuta smisla.

Kao prvo, na samom početku priče, po Krpana stiže carev glasnik sa vladarevom porukom, tj. molbom, da spasi Beč i carstvo velike opasnosti.²⁷ Krpan ubeđen da se ne radio o šali nego o nuždi, „uđe u kuću i obuče se svečano da se pred carem ne bi postideo“.²⁸ Ovo je tipičan primer shvatanja protokola u osnovnom smislu – diplomata treba da je svečano obučen, da je kao takav onda dobro primljen kod vlasti, da se u njihovom društvu dobro oseća i da sa tako njima iskazuje poštovanje. Zatim, kad Krpan stiže na bečki dvor, sam ga car sačeka na ulazu te mu nudi dobrodošlicu. Na carevo pitanje, da li ga Krpan prepoznaje, ovaj odgovora potvrdno i zatim dodaje: „No vas još uvek zdravlje dobro služi, kao što se vidi po vašem licu“.²⁹ Time je Krpan demonstrirao vrlo galantno ponašanje, u skladu sa najvišim dvorskim protokolom i ritualom. Čak više od toga, time je iskazao da se ne plaši samog vladara lično, nego s njim razgovara ravnopravno, relaksirano i bez ustručavanja. Možda još više od toga – u brojnim jezicima i kulturama jedan od najvećih komplimenata je kada se čovek pita za zdravlje ili kada kompliment sadrži poruku o zdravlju dotičnog. Krpan kasnije ovo ponovi više puta, na primer, na kraju žestoke verbalne svađe koja je izbila između njega i carice, kada posle svog monologa, pre nego što će otići kaže: „A sada, ostajte mi zdravo“.³⁰

Kao drugo, na kraju, kad se Krpan i car dogovaraju za nagradu, na carevo pitanje Krpan odgovara: „Ako nemate ništa protiv, dajte mi pismo koje će važiti pred svakom crkvenom i državnom vlašću; a morate udariti i svoj pečat“.³¹ Krpanu je, znači, bilo jasno da mu je potrebna i pismena potvrda sa pečatom carevog obećanja, da bi mu se verovalo da je zaista dobio dozvolu za prenošenje engleske soli. Bio je siguran da mu graničari nipošto ne bi verovali na reč.

Možemo da kažemo kako su pregovaranja jedna od najpoznatijih diplomatskih aktivnosti, s tim da postoji velik raspon pristupa (meki, tvrd, nijanse).³² Navodimo dva primera iz Krpanovog pregovaračkog ponašanja.

²⁷ Autor članka smatra, da ne treba obnavljati priču o Krpanu – i zbog već njezine pomenute raširenosti među srpskom publikom – za razumevanje ovog dela teksta.

²⁸ Levstik, Fran, *Martin Krpan: pripovetke*, Kultura, Beograd, zbirka Školsko štivo, kolo II, br. 16, 1965, str. 9.

²⁹ Ibidem, str. 10.

³⁰ Ibidem, str. 18.

³¹ Ibidem, str. 19.

³² Bečka konvencija o diplomatskim odnosima u članu 3 kao treću diplomatsku funkciju navodi „pregovaranje sa vladom države primateljice“. Usp. Barston, R. P., *Modern Diplomacy*, Longman, London, 2006, str. 48–69; Berridge, G. R., *Diplomacy: Theory and Practice*, Palgrave, Houndmills, 2005, str. 25–87; Kovačević, Živorad, *Međunarodno pregovaranje*, Filip Višnjić, Beograd, 2004, itd.

Skoro na sredini priče car i Krpan se dogovaraju kako da se reši problem sa konjem, jer na dvoru nije bilo takvog koji bi bio za njegovo sedlo. Onda, posle kraće polemike kaže Krpan: „Pošaljite hitno po moju kobilu, ili ću sam poći po nju. Ali ne znam šta bi bilo kad se ne bih vratio? Sve je u božjoj ruci!”³³ Ovo je tipičan primer ultimatumu, tj. tvrdog pristupa u pregovorima. Krpan je bio svestan toga, da niko osim njega neće moći da pobedi Brdavska, pa je caru stavio jasan ultimatum. Znao je da su svi argumenti na njegovoj strani. I zaista, car je odmah naredio da se Krpanova kobila dovede u Beč. Zatim, pred sam kraj priče, već pomenuti primer sa pismom – Krpan je caru rekao za pismo vrlo ljubaznim, mekim pregovaračkim pristupom („Ako nemate ništa protiv, dajte mi ...“), jer nije bilo potrebe za pokazivanjem mišića. Priča je bila završena, Krpan je bio pobednik, i svi, čak i carica, priznavali su mu pravo do nagrade. Znači, potpuno drukčiji pristup nego u prvom, tvrdom primeru.³⁴

Jedna od većih i značajnih karakteristika svakog diplomate je hladnokrvnost. Diplomata treba da sačuva mirnu glavu bez obzira na situaciju u kojoj se nalazi. Takav se stil rada i ponašanja stekne dugogodišnjim službovanjem na različitim diplomatskim lokacijama, pa i uvežbanošću. Smirenost i hladnokrvnost je garancija za moguće postizanje (dobrog) rešenja u svakoj situaciji. Ovakvo ponašanje na dugi rok stvara i utisak pouzdanosti. Krpan je takvo ponašanje ispoljio svaki put kad se suočio sa velikim izazovom ili pretnjom.

Prva ovakva teža situacija naišla je kada je Krpan, pošto je izradio svoje oružje, naime ono što je podsećalo jedino na sataru, posekao mladu, razgranatu lipu, najmilije caričino drvo u carskom vrtu. Car se u panici izdere na njega, zapomažući: „Krpone! Šta to radiš? Grom te spalio! (...) Šta će sada biti?”³⁵ Najviši autoritet u carstvu stajao je pred Krpanom, sav izbezumljen i naježen, dovoljno da svakome užene strah u kosti, kamoli običnom seljaku, nenaviknutom gospode i njenih poslova. Ali, kako nam ispriča Močilar, sa Krpanom bilo je drukčije, „on se ne uplaši i odgovori: ‘Šta je, tu je. (...) Šta će biti?’”³⁶ Vrlo jasan, hladnokrvan odgovor i reakcija u vrlo napetoj situaciji. Krpan u toku daljeg razgovora caru jasno argumentuje takvo svoje delovanje (potrebno mu je oružje, da izvrši carev zadatak). Pošto je bio uveren sam u sebe i odlučan da izvrši zadatak, radio je ono što je bilo potrebno, da ga ispuni. Pošto se suočio sa vanrednim izazivačem, potrebne su bile vanredne pripreme na boj.

³³ Levstik, *Ibidem*, str. 13.

³⁴ *Ibidem*, str. 19. Autor se u vezi sa tim seća epizode iz svog ranog diplomatskog razdoblja kada mu je tadašnji nerezidencijalni singapurski ambasador u Jugoslaviji, akreditovan iz Egipta, dao savet: „Mi [diplomate] prilagođavamo rešenje problemu.“ (Jazbec, Milan, *Slovenec v Beogradu: 1987–1991*, samoizdanje, Pohanca, 2006, str. 83.)

³⁵ *Ibidem*, str. 12.

³⁶ *Ibidem*.

Druga ovakva zategnuta situacija je boj sa džinom po imenu Brdavs. Kad su se njih dvojica sreli na livadi van grada, Brdavs je odmah počeo grohotom ismijavati svog protivnika, da bi ga uplašio i izbezumio. No, Krpan ga sasluša, pa mu onda hladnokrvno odgovori i pozove ga da se rukuju: „Dojaši bliže da pružimo jedan drugom ruku; nikad se još nismo rukovali i nikad više nećemo;“³⁷ Veliko iznenađenje za svakoga u ovakvoj situaciji kada se radilo o životu i smrti, pa čak i za samog protivnika („Čuvši to, džin se prilično začudi.“)³⁸ Krpan je hladnokrvnošću uspeo da situaciju već pre samog početka boja okrene u svoju korist. U najvećoj nuždi sačuvao je glavu, najpre alegorički, zatim i doslovce.

Realizam i takva procena situacije nužna je pretpostavka rada diplomate, pre svega praćenja situacije u zemlji prijema i izveštavanje o tome vladi svoje države.³⁹ Samo realistička procena događaja daje pravu osnovu za formiranje efikasne spoljne politike prema državi prijema.

Vrhunac Krpanovog realizma ogleda se na početku drugog dela priče, kada se posle boja i njegove spektakularne pobeđe u carskoj palati sakupi sva najviša dvorska gospoda. Car tada pobedniku ponudi za nagradu bilo šta može da poželi, čak i svoju jedinu ćerku. Krpan u svom dužem odgovoru, koji je u biti suptilna diplomatska elaboracija, između ostalog eleganto i pre svega realistički otkloni carevu ponudu sledećim rezonovanjem: „Ako dobro razmislimo, možda bi bilo najbolje da vi zadržite devojkicu, a ja svoje udovanje, iako mi u stvari nije mnogo stalo do toga;“⁴⁰ Kao prvo, trebalo je dosta hrabrosti da se careva ponuda otkloni, i to pred samim carem i najvišom dvorskom gospodom. Kao drugo, trebalo je puno realizma da se odupre takvoj primamljivoj ponudi i da se vidi da nije realistična, ma koliko već izgledala privlačna. Kao treće, čovek treba da ima puno zadovoljstvo sobom i svojim životom, ma kakav već bio, da u takvom retkom momentu ne pokušava bitno da ga promeni.

Diplomatski posao i retorika kreću se između indirektnosti i direktnosti.⁴¹ Diplomate po pravilu više slušaju nego govore, a kada govore, govore malo. Arapska poslovice kaže „uradi brzo, govori malo, kaži puno“, dok kineska „tri puta promisli i šuti“. Mada postoje i situacije kada diplomata na osnovu instrukcije ili pak po vlastitoj proceni, ako za nju ima mandat, mora da bude direktan, neposredan. Ovo se pre svega odnosi na situacije u kojima se treba jasno postaviti odbrana interesa vlastite države i njenog ugleda.

Prvo nagoveštenje Krpanovog umeća indirektnog baratiranja rečima ogleda se kad mu car odmah posle dolaska u Beč ponudi polić vina, hleba i

³⁷ Ibidem, str. 14.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Pomenuto je četvrta diplomatska funkcija (Bečka konvencija o diplomatskim odnosima, član 3).

⁴⁰ Ibidem, str. 16.

⁴¹ Usp. Jönsson i Hall, Jönsson, Christer, Hall, Martin, *Essence of Diplomacy*, Palgrave, Houndmills, 2005, str. 69–73 i 84–88; Nicolson, Harold, *Diplomacy*, Georgetown University, Washington, 1988, str. 122–136 itd.

sira, neka jede i pije. Kakva je Krpanova reakcija? Njemu „se odmah učini da je to malo – polič vina takvom junaku – ali ipak ništa ne reče, što je veliko čudo. (...) Dok si okom trenuo, on je već sve pojeo i ustao.“⁴² Car je odmah svatio o čemu se radi, pa su mu posle zbog toga davali obimne porcije, kao što takvom junaku dolikuje. Kasnije, u već nekoliko puta citiranom kritičkom momentu oko nagrade i svađe između carice i Krpana (stiče se utisak da je dosta carevih simpatija na Krpanovoj strani), ovaj hoće da ode maltene kao da se ništa posebno nije zbililo (mada je istina bila sasvim drukčija). Krpan tako „priđe vratima i reče: ‘Znate šta? Bog neka vas sačuva! A meni nemojte zameriti!’“⁴³ Krpan je uradio upravo obrnuto od očekivanog i onog što je situacija maltene diktirala: nije ispoljio svoju žuč, već je to sakrio iza ljubaznih reči, čak je nagovestio, kao da je on uradio nešto pogrešno. Vrlo vešta retorička figura u zategnutoj atmosferi kazala je mnogo više nego moguć direktan izliv nekontrolisanog besa.

S druge pak strane, u istoj ovoj sekvenci, samo nekoliko rečenica kasnije, Krpan je vrlo direktan, bez dlake na jeziku, u dijalogu sa samim carem, te kaže u odbranu svojih interesa i svog podviga: „Ko je poslao po mene kočije i četiri konja? Vi ili ja? Nije Beč meni bio potreban, već ja Beču!“⁴⁴ Isto tako vrlo direktno Krpan reaguje posle posećene lipe i pre izabiranja pravog konja na carevu pridiku, u kojoj ovaj ispoljava jaku skepsu na verovatnoću Krpanovog uspeha, sa ovim rečima: „Koliko imate junaka koji bi se usudili da se ogledaju s njim?“⁴⁵

Navođenjem pomenutih primera i njihovom diskusijom pokušali smo da ukažemo na postojanje karakteristika diplomate kod Krpana, tj. u njegovom ponašanju i delovanju.

Zaključak

Naš cilj u ovom članku bio je da diplomatskom analizom klasične priče iz slovenačke literature Martin Krpan, koja je odavno poprimila dimenzije nacionalnog mita, pokušamo potvrditi hipotezu da je moguće u njenom protagonisti Martinu Krpanu videti i *ad hoc* diplomatu.

U ovu svrhu u glavnom delu članka predstavili smo i razmotrili izvestan broj karakteristika diplomate kao takvog i aplicirali ih na konkretne primere iz pomenute priče. Imajući pored toga u vidu sadržaj priče, istorijski kontekst u kome je napisana, njenu lingvističku, nacionalnu i političku simboliku te činjenicu da se vreme njenog fiktivnog zbivanja može smestiti u doba klasične diplomatije (struktura i elementi događaja: carstvo, dvor, aristokratija i seoski čovek, duel, nerazvijene komunikacije itd.), mogli bismo formulisati odgovor na pomenutu hipotezu u sledeće tri tačke.

⁴² Levstik, *Ibidem*, str. 11.

⁴³ *Ibidem*, str. 17.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*, str. 12.

Kao prvo, Krpan očigledno poseduje niz diplomatskih karakteristika i poteza te ih vešto ispoljava i upotrebljava. Iako možda nije ni bio diplomata, njegovo ponašanje i delovanje odgovara liku *ad hoc* diplomate kao takvog (vladanje protokolom, veština pregovaranja, realizam, indirektnost, jednokratni zadatak, opšta instrukcija, velika sloboda prilikom njegovog izvršavanja). On isto tako ispunjava dva osnovna kriterijuma za takvog diplomatu: car ga je primetio zbog njegovih istupajućih potencijala (prim. susret zimi u snegu, na početku priče) i posle izvršenog zadatka Krpan se vraća u svoj kraj, ali ostaje caru na raspolaganju (kraj priče).

Kao drugo, Krpan je primio od vladara instrukciju odnosno zadatak koji je ispunio. Svaki diplomata radi prema instrukciji. Tu je aktivnost sproveo govoreći aktuelnim rečnikom u međunarodnom kontekstu. Njegov je protivnik naime očigledno došao iz drugog državnog entiteta, jer na početku priče saznajemo da je na megdan pozivao sve junake našeg carstva. U simboličnom smislu taj je izazivač dakle predstavljao Drugoga.

Kao treće, iz priče (u našoj interpretaciji nismo mogli da uđemo u sve njene aspekte i detalje) saznajemo da je Krpan sve vreme imao direktnu komunikaciju sa vladarom. Čak i više, očigledno je da je Krpan uživao carevo poverenje i blagonaklonost. To su osnovne predispozicije da konkretna osoba bude odabrana za diplomatski zadatak, koji je u osnovi uvek stvar pouzdanosti u relaciji vladar–diplomata.

Posle navedenoga mogli bismo da potvrdimo našu hipotezu o Krpanu kao *ad hoc* diplomati.

Međutim, uprkos ovim argumentima, još uvek postoji pitanje da li je to sasvim tačno. Krpan bi bez sumnje mogao da bude *ad hoc* diplomata posle svega predstavljenog. Deo naše skepse pak proizilazi iz dejstva da autoru nije poznato postojanje bilo kakve empirične evidencije koja bi ukazivala da je Fran Levstik bio stručnije upoznat sa diplomatijom. Doduše, vrlo je moguće da je poznao istorijske činjenice o Slovencima – *ad hoc* diplomatama u službi habsburške monarhije. Ali, dodatno, pošto je Levstik u svojim radovima, kao što smo istakli, inspiraciju tražio u seljačkom životu, verovatnije je da u pomenutu priču nije ugrađivao – barem ne svesno – diplomatske elemente. Ali pošto veština diplomatije proizilazi iz veštih pojedinaca koji znaju da se ponašaju, postoji vrlo visoka mogućnost koincidencije ovih aspekata. Istupajući, snalažljivi i principijelni pojedinci nalaze se u svim socijalnim kontekstima i u svim vremenima i nosioci su vrlo različitih društvenih uloga, ne samo diplomatskih. Za naše razmatranje baš ovo može da bude vrlo značajno, jer omogućava dodatnu, novu interpretaciju klasičnog slovenačkog nacionalnog mita, što je refleksija bitno promenjene istorijske situacije.

Tako bismo mogli na kraju da zaključimo kako Martin Krpan najverovatnije nije bio *ad hoc* diplomata, mada je vrlo dobro vladao njihovim veštinama. Ali u svakom slučaju, zbog rezultata naše analize, možemo sa gotovošću da kažemo kako Martin Krpan ostaje vrlo upotrebljiva alegorija ili možda čak i teoretski prototip diplomate. Iz priče o njemu saznajemo mnogo o radu i ponašanju diplomata, a to je novo, dragoceno i vrlo aktuelno

saznanje naše interpretacije klasičnog slovenačkog mita. Možda smo pak takvim zaključkom, zbog empiričke upotrebljivosti teoretskih modela, postigli čak više, nego što bismo to uspjeli u obrnutom slučaju.

Bibliografija

1. Anderson, M. S., *The Rise of Modern Diplomacy: 1450–1919*, Longman, London, 1993.
2. Barston, R. P., *Modern Diplomacy*, Longman, London, 2006.
3. Benko, Vlado, *Znanost o međunarodnih odnosih*, Fakulteta za društvene vede, Ljubljana, 1997.
4. Berridge, G. R., *Diplomacy: Theory and Practice*, Palgrave, Houndmills, 2005.
5. Bohte, Borut, i Sancin, Vasilka, *Diplomatsko in konzularno pravo*, Pravna fakulteta in Cankarjeva založba, Ljubljana, 2006.
6. Bučar, France, „Predgovor: Diplomacija etičnih vrednot in stvarnega življenja“, u: Jazbec, Milan, *Martin Krpan – diplomat in vojščak*, Zavod Martin Krpan, Studeno, 2009, str. 21–23.
7. Feltham, R. G., *Diplomatic Handbook*, Longman, London, 1994.
8. Gilli, Gian, Antonio, *Kako se istražuje: vodič u društvenim istraživanjima*, Školska knjiga, Zagreb, 1974.
9. Hampton, Timothy, *Fictions of Embassy: Literature and Diplomacy in Early Modern Europe*, Cornell University Press, Ithaca, London, 2009.
10. Janković, Branimir, *Diplomatija: savremeni sistem*, Naučna knjiga, Beograd, 1988.
11. Jazbec, Milan, *Slovenec v Beogradu: 1987–1991*, samoizdanje, Pohanca, 2006.
12. Jazbec, Milan, *Osnove diplomacije*, Fakulteta za društvene vede, Ljubljana, 2009.a.
13. Jazbec, Milan, *Martin Krpan – diplomat in vojščak*, Zavod Martin Krpan, Studeno, 2009.b.
14. Jazbec, Milan, *Martin Krpan kot prisposoba diplomata*, Le monde diplomatique, god. 6, br. 60, 2010, str. 10–13.
15. Jönsson, Christer, Hall, Martin, *Essence of Diplomacy*, Palgrave, Houndmills, 2005.
16. Kmecl, Matjaž, *Fran Levstik*, Partizanska knjiga, Ljubljana, 1981.
17. Kos, Janko, *Levstik in Andersen*, Slavistična revija, god. 30, br. 3, 1982, str. 241–266.
18. Kovačević, Živorad, *Međunarodno pregovaranje*, Filip Višnjić, Beograd, 2004.
19. Lah, Klemen, i Inkret, Andreja, *Slovenski literarni junaki: Mali leksikon*, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana, 2002.
20. Levstik, Fran, *Martin Krpan: pripovetke*, Kultura, Beograd, Zbirka Školsko štivo, kolo II, br. 16, 1965, str. 7–21.
21. Levstik, Fran, *Martin Krpan z Vrha. Popotovanje iz Litije do Čateža*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1978.
22. Martinović, Juraj, *Martin Krpan kao parodija*, Slavistična revija, god. 18, br. 1–2, 1970, str. 219–240.
23. Mattingly, Garret, „The First Resident Embassies: Mediaeval Italian Origins of Modern Diplomacy“, u: Jönsson, Christer, Langhorne, Richard (eds), *Diplomacy, Volume II: History of Diplomacy*, SAGE, London, 2008, str. 214–231.

24. Mullan, John, *How Novels Work*, Oxford University Press, New York, 2006.
25. Nicolson, Harold, *Diplomacy*, Georgetown University, Washington, 1988.
26. Oravcova, Marianna, *Héros populaires de tous les temps*, Gründ, Pariz, 1988.
27. Osolnik, Marjan, „Diplomacija kot poklic“, u: Jazbec, Milan (ur.), *Diplomacija in Slovenci*, Založba Drava, Celovec, 1998, str. 122–139.
28. Queller, Donald, E., „Medieval Diplomacy“, u: Jönsson, Christer, i Langhorne, Richard (eds), *Diplomacy, Volume II: History of Diplomacy*, SAGE, London, 2008, str. 193–213.
29. Paternu, Boris, *Levstikov Krpan med mitom in resničnostjo*, Slavistična revija, god. 26, br. 3, 1978, str. 233–252.
30. Petrič, Ernest, *Zunanja politika: osnove teorije in praksa*, ZRC SAZU i CEP, Ljubljana, Mengeš, 2010.
31. Pogačnik, Jože, *Martin Krpan in Kanjoš Macedonović*, Jezik in slovstvo, god. 22, br. 6, 1976, str. 161–170.
32. *Satow's Guide to Diplomatic Practice*, Edited by Lord Gore-Booth, Longman, London, 1994.
33. Sen, B., *A Diplomat's Handbook of International Law and Practice*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1988.
34. Tomaževič, Blaž, „Spremna beseda in opombe“, u: Levstik, Fran, *Martin Krpan z Vrha, Popotovanje iz Litije do Čateža*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1978, str. 66–89.
35. Uthmann, Jörg von, *Die Diplomaten: Affären und Staatsaffären von den Pharaonen bis zu den Ostverträgen*, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1985.
36. Veljić, Zoran, *Diplomatski protokol*, Službeni glasnik, Diplomatska akademija, Beograd, 2008.

Milan Jazbec, PhD

MARTIN KRPAN - FROM A NATIONAL MYTH TO AN AD HOC DIPLOMAT

ABSTRACT

Martin Krpan is the most important Slovene myth that surpasses the framework of literature, art, and history. The simple story sets up an example of how one should write; amongst other things, one must "wrap the truth in a pleasant joke". It contains many layers of meaning, reaches beyond its time and is appealing as well as educational. We take a new understanding of the story and try to interpret Martin Krpan as an ad hoc diplomat. Krpan possesses a number of characteristics, which define diplomats: he is realistic, clever, experienced, reliable, masters protocol and the art of negotiations and knows when to speak indirectly and when to stand up directly for his own interests. In spite of all these aspects, we would say that Krpan was not a diplomat. However, he provides a role model for it, which is applicable in different social and international circumstances.

Key words: Martin Krpan, ad hoc diplomacy, national myth, protocol, negotiations, realism, instruction.